

harmadikon is). Az unitok rendkívül széles spektrumot fognak át: a háborús társadalom anyagi és szellemi szférái, a háború megalapozásának folyamata, annak a bizonyos síkos lejtőnek az elemei, amelyen a világ szinte akarata ellenére belecusszant a háború örvényébe, mind sorra kerülnek. A reménybeli olvasó joggal tételezheti fel, hogy gyakorlatilag minden fontos aspektusról kap valami lényegi információt: meglehetősen széles körűen *tájékozott* lesz. Talán még az is megfordul a fejében, hogy a történelem mint olyan megérthető... Ebben persze aligha lesz igaza, de már maga az illúzió megéri a fáradságot, hogy valaki a vaskos kötetet elolvassa.

Pollmann Ferenc

SZAKÁLY SÁNDOR

A 2.VKF OSZTÁLY

Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945

(Magyar Napló, Budapest, 2014. 276 o. ISBN 9786155465260)

Magyarország második világháborús részvételének történetírói sokáig csak a legszükségesebb mértékig foglalkoztak a honvédség tábormokai és törzstisztszjei személyiségével, életútjuk kívül esett látóköriükön. Az ötvenes-hatvanas években a honvédségről és tisztikaráról alkotott negatív ideológiai és politikai minősítésnek és elvárásnak megfelelően – kevés kivétellel – egyértelmű elutasítással ítélték meg személyüket és háború alatti működésüket. Kialakultak a hivatásos tisztikar egészének magatartását érintő, általánosan elmarasztaló vélemények, melyeknek valóság alapját senki sem vizsgálta ugyan, mégis a kollektív bűnösség jutott osztályrészül a magyar tábormokai és tisztikarnak, melynek tagjai 1945 után csak szerencsés esetben kerültek el a felelősségre vonást. Fokozottan vonatkozott ez a 2. Vkf. beosztottjaira, akiket a bukott rendszer legbűnösebbjei között tartottak számon, és koncepciós perek méltánytalan áldozatává váltak, pusztán azért, mert egy olyan hadsereg katonáiként akartak eleget tenni a rájuk háruló feladatoknak, mely egy szerencsétlen indítatású és kimenetelű háborúban a vesztesek oldalára került.

A fiatal történésznezmedék, melyhez Szakály Sándor is tartozott, mentes volt az előítéletektől, forrásokra támaszkodva kezdett hozzá a magyar királyi Honvédség tisztikarának objektív bemutatásához, csak a valóban háborús büntetett elkövetőket marasztalták el. Ma már – nem utolsósorban Szakály publikáció eredményeként – egy valós, de még korántsem teljes kép áll rendelkezésére a tisztikarról a második világháború története kutatóinak.

Szakály Sándor legfrissebb kötetében ismét hiánypótlásra vállalkozott, mikor hazai és külföldi levéltári és könyvtári kutatómunkája eredményeként elkészítette a vezérkar hírszerzéssel és elhárítással foglalkozó 2. Vkf. (a rejtés időszakában HM VI-2.) 1918–1945 közötti vezetőinek, valamint a katonai hírszerzésben meghatározó szerepet játszó, a magyar követségek állományában lévő katonai szakelődők, majd 1927-től, az ország közvetlen katonai ellenőrzésének megszűntével, katonai attasék monografikus feldolgozását. Megszokott módján, a történetírás és szociológia módszereivel vizsgálta és megközelítő teljességgel feldolgozta a 2. Vkf. osztályához tartozó és attaséként szolgáló 59 tábormok és törzstiszt élet- és szolgálati útját, szerepét a vizsgált időszakban. A monográfiához adattár kapcsolódik, mely a benne szereplők személyi adatainak (rendfokozataik és beosztásuk alakulásának) a közreadásával és az ahhoz tartozó magyar és idegen, elsősorban német nyelvű levéltári és könyvészeti forrás- és szakirodalom-jegyzékkel nélkülözhetetlen kézikönyve lesz a korszak kutatóinak.

Szakály jelen munkájával arra is törekszik, hogy a vezérkar 2. osztályának vezetőivel, illetve a hadsereg diplomataival, a katonai attasékkal szemben máig élő megalapozatlan, elmarasztaló állításokat eloszlassa.

Ha a kötet alapján képet akarunk alkotni a katonai attasék habitusáról, kétségtelen, hogy honvédség tisztikarának elitjéhez tartoztak. Olyan vezérkari tisztek tölthették be ezt a beosztást, akik

katonai szakismereteik mellett a magyar diplomáciai karral szemben támasztott követelményeknek is megfeleltek, a diplomácia terén jártassággal és nyelvtudással rendelkeztek. (A német és francia kötelező volt, az angol ajánlott. Úgy vélem, hogy a német mellett, ami sokuk számára a katonaiskola nyelve is volt, a többi nyelvet már nem bírhatták azon a magas szinten, mint az a személyi lapjaikon jelölve volt.) A tisztí pályán jó képességű emberekre volt szükség, akik főként a vagyontalan alsó középosztálybeli családból származva, a katonai pályán látták az előmenetelt. A négy gimnáziumi osztály vagy polgári iskola elvégzése után a három éves katonai főreált választották, s ezt követően a tisztképző akadémián szerezték meg a tisztí rendfokozatot. Tisztek lettek azok is, akik különböző közös vagy honvéd hadapródiskolák valamelyikén végeztek. A vezérkari képzettséget a bécsi császári és királyi Hadiiskolán lehetett megszerezni. Az általunk vizsgált attasék nagyobb része még itt végzett. A magyar honvéd hadiiskola csak később jött létre, aminek közülük fiatalabb koruknál fogva kevesen voltak hallgatói. A vezérkari minősítés birtokában első háborús helytállással és kiváló szolgálati előmenetellükkel tették magukat alkalmassá, hogy a vezérkar főnöke attasé megbízással küldje őket valamelyik országba. Ezt egyesek több országban is ellátták. Általában széles látókörűk, eredményes hírszerző tevékenységük alkalmassá tette őket, hogy kül- és katonapolitikai ismeretekkel lássák el a vezérkar főnökét, és végrehajtsák a tőle kapott megbízásokat. Jelentőségük tovább nőtt a háborúba lépésüket követően, majd a háborúból történő kiválás lehetőségeinek feltérképezésében és alakításában. Működésük, hatásuk a vezérkar főnökére lehetőséget teremthetett a hadsereg politikájának befolyásolására. Mivel jelentésüket a követtel való egyeztetés nélkül, a vezérkar főnökének közvetlenül tették meg, ez a követek részéről rosszállást válthatott ki, amit azonban ki lehetett és kellett küszöbölni anélkül, hogy az együttműködést, így a követség tevékenységét megzavarta volna. Az attaséknak megszabták, hogy munkája érdekében milyen katonai s polgári körökkel, személyekkel érintkezhet. A politizálás, a kapcsolattartás politikai pártokkal a tisztek részére bel- és külföldön, bármilyen beosztásban tilos volt, amit be is tartottak. (Egyedül Ruszkay Jenő mondott le rendfokozatáról szélsőjobb politizálása miatt. Később az SS tábornokaként reaktíválta magát.) Az attaséi beosztás megnyitotta az utat a tábornoki rendfokozat és az ezzel együtt járó magasabb beosztások felé.

Lehetetlenség és felesleges a recenziens részéről a szerző által felvonultatott adatok és az ezekből következő megállapításainak ismétlése. Az olvasó amúgy sem a recenzióból kíván eligazodni az őt érdeklő témában, ha ezt egy kiváló feldolgozásból is megteheti. Kritikai észrevételként mindössze annyit lehet említeni, hogy bár Szakály Sándor könyvének címe a 2. Vkf. osztályt bemutató monográfiát ígér, teljességről nem beszélhetünk, az osztály minden részlegére kiterjedő, így deffenzív, rejtjelző stb. tevékenységének bemutatása még várat magára. Ebben a legfőbb nehézséget a források hiánya, az osztály iratai egy részének az 1944-es német megszállást követő elégetése és ennek 1945-ös folytatása, valamint az iratok nyugatra menekítés során történő eltűnése, végül, de nem utolsón sorban a feltehetően az ÁVH birtokába került és konspirációs perekben felhasznált iratok eltűnése jelenti. Mindazonáltal úgy véljük, hogy Szakály Sándornak a témában egyedülálló, elmélyült tudása és jártassága, valamint történetírói rutinja reményt keltő a teljes monográfia belátható időn belüli elkészítésére.

Szakály Sándor legújabb kötete értékes adalékokkal szolgál a korszak hadtörténete, de a történetírás más területei és az elitkutatás számára is. A recenziens annak reményében tesz pontot e rövid ismertetés végére, hogy a szerző mihamarabb teljessé teszi monográfiáját.

Dombrády Lóránd